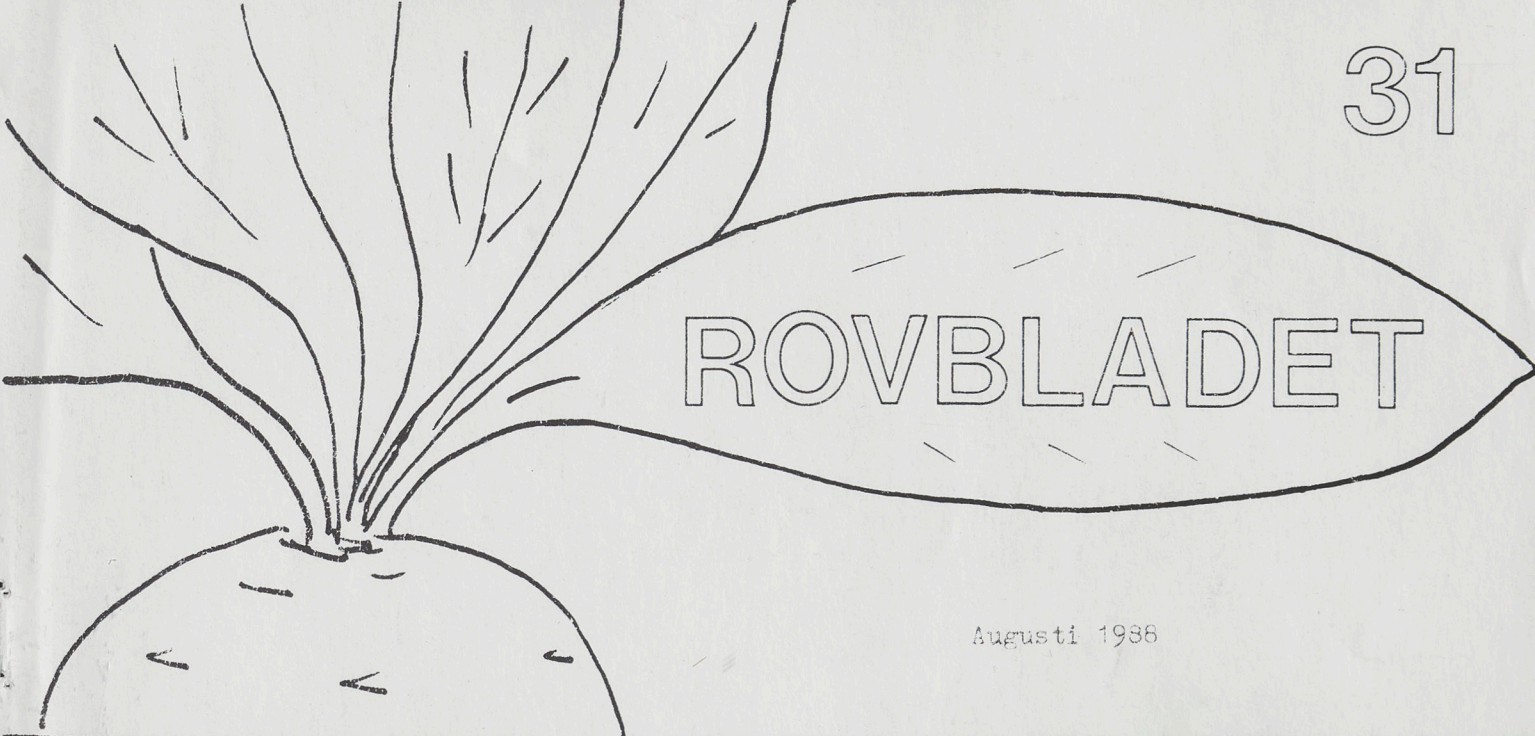




ROVBLADET

Augusti 1986

Medlemsblad för HEDESUNDA HEMBYGDSFÖRENING



Brädgården vid Österbyggebo Ängsås på 1920-talet:

Fr. v. Erik Nord, Bertil Nyberg, Bror Olsson, Karl Lindgren, Evert Olsson, Arvid Larsson.

Sittande fr. v. Olov Nord, Mauritz Uster, Elon Larsson, Emil Lindgren, Karl Jonsson
(Pellas Kalle).

Foto: Johan Svedlund.

Fotografiet är ett av de närmare 700 välordnade fotografier, som Erik Nord
överlämnade som gåva till Hembygdsföreningen vid årsmötet i våras.

Anmälan om ny Gästgivartaxa för Gästgivarna i Hedesunda och Österfärnebo vid Härads Rättens Ting i Hedesunda den 15 oktober 1859 § 112.

Efter anmälan sattes följande taxa, i enlighet hvarmed mat och andra förnödenheter tills vidare skulle i Gästgifvargårdarna inom detta Tingslag efter behovet funna och resande tillhanda-hålla nämligen:

	Riksmünt
1 måltid bättre mat af 3 ne rätter	87
1 dito husmanskost	62
1 tjog ägg	1 -
1 kopp kaffe	12
Nattläger med tvåmanssäng och dunbålster	1 -
Dito med enmanssäng och dito	75
Dito med halmbolster	25
1 eldbrasa af björkved	12
Dito af tall eller gran	6
1 kanna öl	62
1 dito svagdricka	19
1 kaka spisbröd	9
1 kaka hafrebröd	6
1 kappe hafre	33
1 lisspund åkerhö	1 -
1 dito ängshö	42
1 stallrum för häst	19
Lider för vagn inom lås	19
Dito för ett enspänt åkdon inom lås	12

Och skulle denna taxa för vidare åtgärd till Konungens Befallningshafvare i Länet insändas.

Ålbo den 24 april 1988
Stig Andersson

MÅNGA BÖNDER PÅ ÖHN FÖR ETT SEKEL SEDAN.

För omkring ett sekel sedan fanns på Öhn åtta bönder. I dag finns ingen bofast bonde kvar. De tre sista bönderna eller arrendatorerna var Olov Eriksson, Ture Sundqvist och Edvin Jonsson. 10 - 12 kor och tre hästar var den vanliga djurbesättningen

Sedan den tiden har flera gårdar försvunnit ur bybilden, ett par genom eldsvåda men återuppförda. I början på 1880-talet brann Norrgårds. Ny gård uppfördes strax söder om den nedbrunna. Det gick samma väg med Herrgårds, som låg på backkrönet söder om den återuppygda. På 1870-talet hyste Herrgårds Öhns första skola. Gården blev mest beryktad av Öhns alla gårdar. Därtill medverkade kapten J. Anckarström, som låg och lurade i herrgårdens förnäma trädgård i väntan på att kung Gustav III skulle ta vägen över Öhn på hemresan efter riksdagen i Gävle 1792.

Flera av de gamla gårdarna är borta. Dit hörde Joneses och nästan hopbyggt låg Pellas. Dessa gårdar var belägna norr om Ströms. Vidare fanns Jöns-Ors och Per-Jöns. Gårdsnamnet Jöns-Ors lever kvar ännu fast det inte syftar på den ursprungliga gården

Dessa gårdar köpte bolaget på sin tid in för en spottstyver. De som inte brann ner jämnades ändå med marken. Man frågar sig hur alla dessa jordbrukare kunde få foder till sina kreatur, när det senare räckte enbart åt tre bönder. Ändå upptog linet och hampan en viss areal då. Det var fodret ute på de många öarna och holmarna i älven som bidrog. Fodret slogs med liar i tidig morgonstund. Slätterfolket rodde dit med dubbla roddpar. Då fanns många stackstolar och även en och annan lada på de många holmarna.

De många fäbodarna bidrog förstås till att fodret räckte. Man nöjde sig inte med enbart en fäbod utan två. En för sommaren och en för hösten. Dessa upphörde när bolaget blev ägare. Bakom Svalnäs låg Långvika vallen med tre stugor. De ägdes av Pellas, Jöns-Ors och Joneses. Det var på Långvika vallen fiskarskalden Bror satt på mosslupen sten och skrev sina dikter och gav Dalälven sitt hell som fagrast bland sjöar.

På Naskbovallen mot Dalkarlsbo fanns fäbodarna, som ägdes av Norrgårds, Herrgårds, Ol-Jöns och Per-Jöns. På fäbodvallen kunde man få höra stintans sång och kanske skällkons pingla innefrån skogen. Fäbodarna på Långvika vallen hade den stora Bramsö fjärden framför sig och hade man tur kunde man få se en havsörn på stolta vingslag. Det var liv och rörelse på Långvika vallen, inte minst på lördagsaftnarna. Då gled båt efter båt förbi Smöret, Arnölandet och Svalnäs in mot Långvika. När båtarna kom till Särkholmen var det dags för stintorna att byta särk. Det kunde de göra medan de lyssnade på dragspelslåtarna från båtarna.

Den natten gick dansen tills solen färgade himlen röd åt Söderforshället och fåglarna började kvittra in en ny dag. Sömnens var det inte så noga med denna gång. Den fick man ta igen under veckan, då man ensam gick drömmande om nästa lördagskväll på Långvika vallen.

Öborna nöjde sig alltså inte med en fäbod. Ol-Jöns hade sin höstfäbod vid Harrmyr och Jöns-Ors vid Gnupö-vallen. Vid Bärfallet fanns två stugor. Den ena ägdes av

Pellas och den andra samsades Norrgårds och Herrgårds om. Vid Stygggrönningen hade Per-Jons sin höstfäbod.

Så fort vårsolen lyckats skapa fram litet grönt vidtog förberedelserna för färd till fäboden. För att komma dit måste kreaturen ros över sundet till Gnupe, varifrån man drev korna och kanske getterna genom skogen fram till fäboden. Två båtar bands ihop och vanligen tog man fyra kor åt gången. Färden till fäbods företogs samtidigt för att korna skulle få "vänja ihop sej". Hästarna fraktades över på samma sätt. Vanligtvis lämnades en eller två kor kvar hemma på gården så att man inte skulle bli strand-satt på mjölk och smör.

Stintorna var alls inte sysslolösa under fäbodtiden. Varje lördag fraktades smör och ost hem till gården. Vanligtvis åt man upp osten själv och det hände att stintor sålde en del smör, berättade vår sagesman. De karlar som följde med upp till fäboden blev kvar omkring två veckor för att laga gärdesgårdar och andra småsysslor. Vanligtvis högs veden på värkanten, sedan skogskörlorna var över och det var för tidigt att börja bearbeta jorden.

Första dagen följde stintorna med kreaturen i skogen. Sedan kunde en pojke eller flicka sköta den sysslan, för vid slåttern behövdes allt arbetsfolk på gården. Vanligtvis drog man hemåt vid Mickelsmäss. Kvällen före kokades "boförsgröten". Hemma på gården hade man kokat risgrynsgröt med mycket russin i. Den anrättningen bjöds fäbod-folket på medan fäbodstintan i sin tur bjöd på messmör. Fäbodstintan skulle vara ledig första söndagen efter hemkomsten för att få tillfälle att följa kyrkbåten till sockenkyrkan. Dagen efter Mickelsmäss var slänkdag.

När höstmörkret lägrade sig kring knutarna hade kvinnfolken mycket att bestyra. Spinnrocken trampades igång sedan linet bärgats. Linet måste genomgå många procedurer. Efter uppräckningen bands det i limar för att torka. Därefter var det dags för rötning. Linet sänktes i älven, där jäsningen till största delen skulle mjuka upp stjälkarna så att tågorna lätt lät avskilja sig. Efter linets torkning kom linklubban fram och fick hjälp att avskilja trädelar genom skäktning. Men innan beredningen var helt färdig skulle häckling göras. Det grövsta blångarnet kallades blaggarn, som användes till vadmalsbyxor. De grövre lintågorna kallades to och av det vävdes säckar. Det fanns ju inga säckar att köpa på den tiden.

Vävstolen hjälpte till att gården fick handdukar, linne, ja allt som behövdes i ett hem. Två gånger om året bakade man. Mest odlades korn och råg. Vetebröd förekom sparsamt. En dag kom den kringvandrande skomakaren och fick 25 öre skoparet. En flink skomakare gjorde ett par skor om dagen. Förutom den kontanta betalningen erhöill han mat och husrum, kanske brännvin med på sina ställen. Allt i tillbehör fick gårdsfolket hålla självt.

Medan skomakaren gjorde skor berättade han nyheter från andra byar och kanske drog han en rolig historia också. Nästa vandrande yrkesman var skräddaren. Han satt där på bordet med benen i kors och sydde medan han liksom skomakaren hade nyheter från andra byar att förtälja. Man var rädd om sina ägodelar och kyrkstassen fick vara på endast under kyrkobesöket. Väl hemma kom stassen att läggas undan. När utomälvborna rodde

till kyrkbesök var de barfota till dess de kom fram till färjsundet. Då togs skorna på men efter gudstjänsten och åter i båten åkte skorna av. Till julottan skulle det på fötterna finnas ett par odragna näverskor. Det luktade näver i kyrkan den morgonen.

Före 1870-talet hade Öhn och Ålbo samma flyttlärare. Läsåret bestod av sex veckor, tre i Ålbo och tre på Öhn. Sedan blev det fast skola hos Sundkvistens. Där bedrevs undervisning fram till 1902, då skola uppfördes. Den klassades som mindre folkskola. Byggherrar var Gabriel Uggle och Per Larsson. Skolan är nu bostäder.

Husförhören var händelser som sågs med en viss bävan. En andens karlakt som kyrkoherde Rydberg tålde inga skolkningar och det berättas att han hotade med bannlysning av de tredskande. Husförhören slutade med kaffekalas, ja det var kalas när det bjöds på vetebröd till kaffet. Men kyrksamma lär öborna ha varit. Vår sagesman berättar att det var en grannsyn att på kyrkvallen se gudstjänstbesökarna i sina helgdagsdräkter.

Sundet till fastlandet bidrog med besvärligheter och trassel för öborna. Färjan vid norra sundet roddes från början med tunga och bastanta åror. Färjan hade spetsig för och måste vändas vid varje angöring till gryggen. På färjkarlen Livanders tid (han kallades även Hedmans-Lasse) lades de tunga årorna bort. En vevställning med ett hjul byggdes på färjans ena sida. Runt hjulet löpte en kätting, som lagts ut i sundet till andra sidan. På det viset kunde man veva över färjan, som samtidigt förlorade den spetsiga fören just för angöringen till bryggen. Vid slutet av färjkarl Anders Anderssons tid byggdes dubbla hjulpar med vev på vardera och runt de två hjulen löpte nu en wire. Nu blev det lättare att veva över färjan, inte minst bidrog vevställningarnas kullager. Ändå lättare blev det när en utombordsmotor anordnades på färjans ena sida.

Under färjkarl Anderssons tid hade han i början ingen lön utan en taxa var fastställd för trafikanterna. Sedermera när vägförvaltningen fick hand om vägarna erhöll färjkarlen lön. Det hände att utsocknes bilister frågade hur mycket det kostade för överfarten. Färjkarlen var slug nog att svara att det var frivilligt. Det hann bli många färjkarlar som svarade för överskeppningen, innan bron i mitten av 1950-talet öppnades för trafik. Av färjkarlar minns man Holm, Englund, Erik Ersson, Livander, Anders Larsson, Anders Jonsson, Anders Andersson fram till Josef Lund, som blev norra färjsundets siste färjkarl.

Av färjkarlarna blev Livander smått ryktbar i hemsocknen. Han hade gång på gång hos myndigheten bett att få färjkarlsbostaden reparerad men utan resultat. Till sist fick han gehör och myndigheterna lovade att komma en bestämd dag. Livander fick brått att laga till det så, att gården såg sämre ut än den var. Med stockar och grova störrar stöttade han väggarna med motiveringen att utan dessa stöd skulle gården rasa ihop. Livander fick gården reparerad - om det nu var stöttorna som bidrog till rustningen.

Hugo Skogh

Säkert är många av "Rovbladets" läsare under denna årstid på resande fot. Som hjälp om dessa resandes goda dragare-och gode vän-skulle råka ådraga sig någon sjukdom på färden återges här några gamla väl beprövade recept vilka rekommenderas.

Recept att bota allehanda Sjukdomar på Häst kreatur.

På apoteket köpes följande

- 1 Ädelt Hästpulver för 32 öre
- 2 Hovens Qvarkpulver för 24 öre
- 3 Pulveriserat Hepar Antimonium för 16 öre

Nyttjande härav

Dessa indigrenser sammanblandas och gives hästen en halv jungfru då den är fastande och får intet äta på två timmar därefter. Är hästen klen ledes den några varv.

Att förvara sin häst då man tänker resa, och under resan för allt ont. Köp följande eller tag:

Rågmjöl ett äggskal fullt
Asafetida så stort som tre nötter
Camfert ett qvintin
Wennört två stycken
Qvicksilver som en ärta
Sävenbomsolja fem droppar
6 a 7 vitlökar som skalas väl.

På den häst som man vill förvara från ont så tages smält vitt fnas eller flingor på rumptången, allt detta lägges i en järnmortel och stötes så att det blir som en deg, bäst att göra kulorna först och sedan kan man taga av vad häst som helst detta för omskrivna flingor på svansen och stoppa uti kulan, och ges hästen då man vill resa.

Stadsarkitektkontoret har i år utgivit en översiktlig bebyggelsehistorik över Hedesunda. Den utarbetades 1984 av Ann-Mari Möller och omfattar 103 sidor text, foton, kartor och teckningar. Den finns att köpa på biblioteket i Hedesunda och på Länsmuseum.

Ur boken återges följande om Ön och Utomälven.

Ön

Ön är en smal åsrygg över älven. Färjelägen har sedan 1700-talet funnits vid sunden norr och söder om Ön. Där fanns Gästriklands enda allmänna färjeförbindelser under 1700- och 1800-talen. En bro byggdes väster om norra färjeläget 1954. Det södra färjeläget på Hasselön är ännu i bruk. Tidigare gick färjan från Korsnäset.

Ett flertal fornlämningar finns, som gravfält från skilda tider, fångstgropar, trefaldighetskälla och ett par milstolpar från 1785. Landskapet är kuperat och omväxlande.

Byn Ön ligger i områdets norra del. Hemmangårdarna är placerade öster om vägen utmed strandremsan medan åkermarken utbreder sig på vägens västra sida. Vid stranden nedanför gårdarna finns deras båthus, bryggor och båtplatser, allt inbäddat i grönska. Några typhus har uppförts i bykärnan söder om Herrgårds. Söder om bykärnan och Lisselmur samt nere på Lötén märks mindre stugor inom byns gamla utanvidsområden.

Många av bostadshusen används som fritidsbostäder, men endast ett fåtal nya sommarstugor har byggts inom byns bosättningsområden, kanske på grund av att marken varit bolagsägd. Ett tiotal fritidshus har tillkommit vid Braxenmyren och söder om Kristinelund. En campingplats har anlagts av kommunen i anslutning till ett friluftsbad, Sandsnäsbadet, norr om Braxenmyren. Planer finns för utbyggnad med ett 60-tal uthyrningsstugor samt parkeringsplatser. Utrymme är även avsatt för lägerverksamhet. Söder om Kristinelund är en festplats anordnad.

1958 tillkom en hembygdsgård på Ön. Hembygdsföreningen lät flytta några gamla byggnader till Åshuvudet på Öns nordöstra del, bl a en liten parstuga från Brunn, Blankska gården, den s k Stavsgården samt ett spruthus från Rångsta.

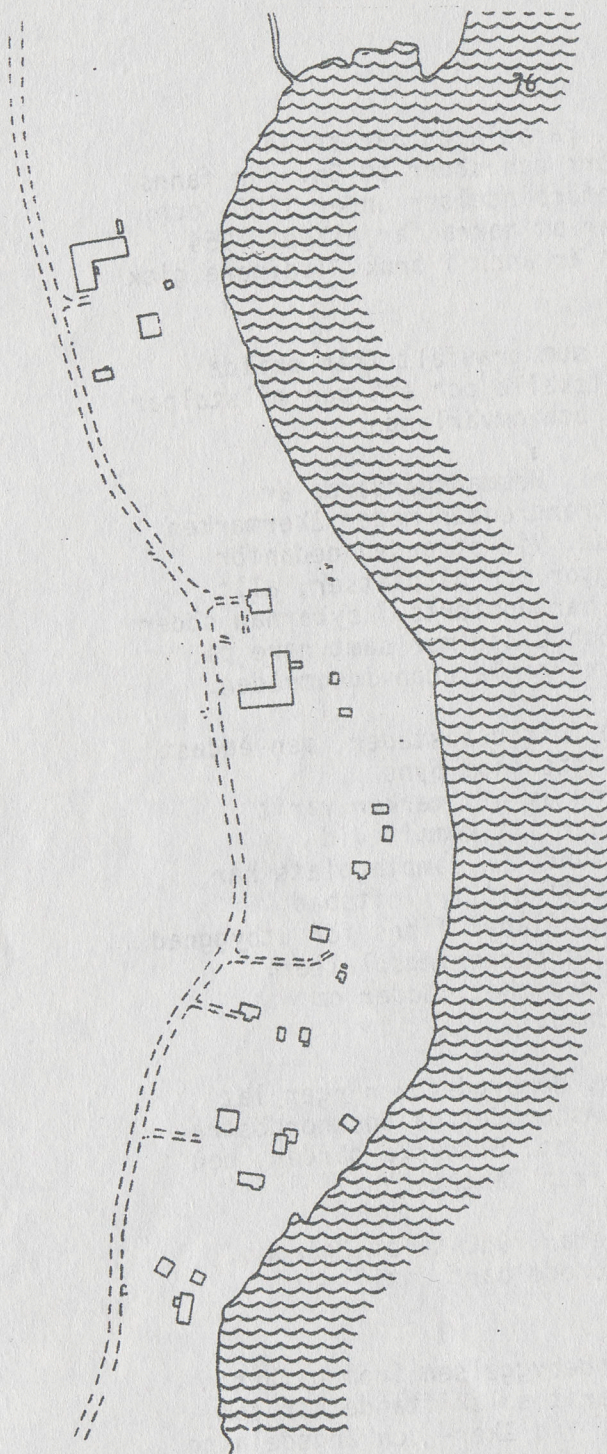
På nordvästra delen av Ön ligger sedan 1950-talet Ugården, missionsförsamlingens anläggning, omedelbart intill ett gravfält från vikingatiden.

Även på gamla lantmäterikartor låg bebyggelsen inom bykärnan på vägens östra sida. Ågorna har varit solskiftande här som inom flera av socknens övriga byar. Vid åker- och ängsdelning 1756 delades jorden mellan åtta hemman. Skogsområdena låg främst i Utomälven och delades mellan Öns by och Dalkarlsbo. Under 1700-talet tillhörde alla hemman utom ett Söderfors. Byns största gård var Herrgårds, som under senare delen av 1700-talet var bostad för en överjägmästare. Karaktärsbyggnaden brann vid sekelskiftet varefter en ny mangårdsbyggnad uppfördes. Resterna av en allé påminner idag om att här en gång funnits en herrgårdsliknande anläggning.

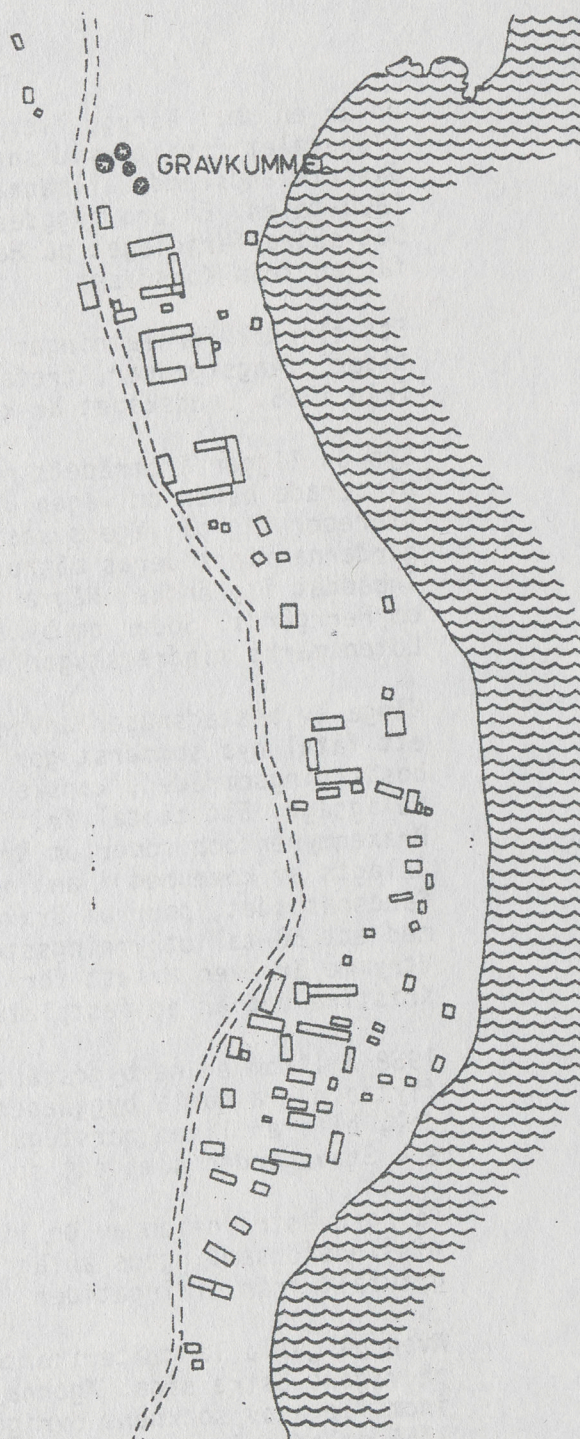
På den karta som utarbetades för laga skiftet är två områden med "gravkummel" markerade norr om bykärnan. Skolhusplats och

en trädgård finns söder om Herrgårds och hemmanen har ett område med linland och kåltäppor söder om bykärnan. Soldatvretar med torp finns vid Lisselmur och ett par större fäbodar i Utomälven, Långvik och Naskbo.

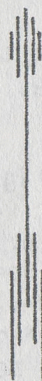
Den säregna, fornlämningsrika och natursköna Ön med en delvis väl bevarad och kulturhistoriskt intressant bebyggelse från 1800-talet är ett mycket attraktivt fritidsområde.



1983



1877-79/1880



ÖN BEBYGGELSESTRUKTUR

UTDRAG UR AKT 315:1,
ÖVERLANTMÄTERIMYNDIGHETEN

UNG. SKALA 1: 4000

Utomälvenbygden

Söder om älven bildar den s k Utomälven en halvö ut i Dalälven, med strandlinjen sönderskuren av vikar, fjärdar och uddar. Ett stort antal öar ligger kring området.

Vägarna i Utomälven är ålderdomliga. Vägen från färjeläget söderut mot Östervåla har ännu karaktär av gammal landsväg. Det är en grusväg som slingrar genom en delvis tät granskog och som förblivit relativt oförändrad sedan den förlorade i betydelse då en ny väg till Gysinge och Sala bröts längs norra älvstranden 1854.

Där vägen korsar södra sockengränsen står tre stenar i rad, en gränssten från 1927, en milstolpe från 1785 och en minnessten över socknens avrättningsplats som låg härnere.

Den äldsta bebyggelsen låg nära vattnet och Östervålavägen, kring Hade och Hadeholm, vilket ett gravfält och odlingsrösen i området antyder. Övrig bebyggelse har troligtvis vuxit fram under medeltiden ur de bodland som centralbyggderna byar hade härnere. Dessa byar utnyttjade även stora slätterängar på sankmarkerna kring Somfar- och Kvillesjöarna.

Större delen av Utomälven har utgjort en allmänning, Bälgsnäs kronoallmänning som tillhört Söderfors bruk. Bruket utvann träkol ur de stora skogarna. Flera kolartorp anlades därför i skogstrakterna. Bruksområdet förvärvades av Stora Kopparbergs Bergslags AB i början av 1900-talet.

Man har tagit tillvara kalk, utvunnit järnmalm samt under 1500-talet även något silver och man har sökt koppar, varför gruvhålen är många ute i skogarna.

Ett centrum växte fram kring Sevallbo mot slutet av 1800-talet med handelsverksamhet, skola som även tjänstgjorde som samlingslokal och slutligen även ett kapell.

En relativt väl bevarad gammal jordbruksbebyggelse i nära samspel med landskapet möter kring Hade och Hadeholm samt inom byarna utmed Söderforsvägen och i Dalkarlsbo.

Fritidsbebyggelse har under senare tid uppförts i Jugansbo, men även vid stranden i Hällskog. Där finns en något äldre bebyggelse, bl a en liten gård från slutet av 1800-talet.

Bebyggelsen anknyter genom läge och utformning till gamla näringar och lokal byggnadstradition.

Liksom i övriga Hedesunda har den öppna bygden börjat krympa och invånarantalet har sjunkit. Där bor nu ca 135 personer mot omkring 600 vid sekelskiftet.

Hade och Hadeholm

En gles bebyggelse följer den gamla vägen längs Utomälvens västra strand ned till Hadeholm. Kring färjeläget i norr finns tre gårdar. Här har bl a fiskare bott nära vattnet. Färjkarlens stuga längst ut på udden, öster om färjans nuvarande tilläggsplats, ligger omgiven av en hög granhäck. Gårdsläget är gammalt men de upprustade byggnaderna tillhör sent 1800-tal. Uppdragsplats för båtar finns vid stranden nedanför stugan.

Området längs stranden är naturskönt med en blandning av öppen bygd, lövskog och utblickar mot älven. Åkermarken har utvidgats något sedan 1700-talet.

Av den bebyggelse som utgjort Hade by finns inte många spår. Under 1500-talet, på silvergruvans tid, fanns tre kronohemman i byn. En 1600-talskarta över råskillnad mot Uppland och Västmanland visar två hemman vid Hade. Längre österut finns markeringar för en grupp fäbodstugor till byarna Svarta, Oppåker och Hade.

Hade silvergruva, kallad Anders-Persgruvan, är nu ett 35 m långt och 14 m djupt vattenfyllt hål invid ett bergsstup öster om Östervålavägen. Fyndigheten bearbetades mellan 1549 och 1555, då den lades ned som olönsam. Gruvan undersöktes och bearbetades på nytt året 1899. Stängsel kring det djupa hålet saknas.

Söder om vägkorsningen med Söderforsvägen ligger Hade rödfärgade f d skola, som på senare tid blivit privatbostad och därvid fått ändrad planlösning och fasadrenoverats.

Mellan skolan och Hadeholms herrgård märks Hades gamla gravfält i en vacker björkhage.

Öster om vägkorset vid Hadeholm står en runsten.

Väster om vägen ligger Hadeholms herrgård, numera i privat ägo. Anläggningen dominerar det omgivande odlingslandskapet. Det sedan några år tillbaka gulmålade karaktärshuset är byggt i trä, har två våningar och vindsvåning samt ett valmat, lågt säteritak täckt med enkupigt tegel.

Huset har tidigare varit rödfärgat. De två flygelbyggnaderna har säteritak liksom huvudbyggnaden och är ännu rödfärgade. I den norra flygeln, som nyuppfördes efter en brand på 1930-talet, har nyligen ett garage inrymts. Ett par ekonomibyggnader ligger intill bostadshusen.

På gårdens åkermark som tidigare arrenderades ut, planerar Korsnäs-Marma AB en fröplantage.

Hadeholm uppfördes under 1600-talet och var 1686 utgård till Gysinge bruk. Huvudbyggnaden var från början uppförd i en våning, men höjdes under 1700-talet. Den var då panelad och rödfärgad. Ett tidstypiskt drag i s k karolinsk stil är säteritaket.

På en karta från 1759 över "frälsehemmanet Hadeholms åker" ligger anläggningens ekonomibyggnader sydost om bostadshusen. Sex stora uthuslängor är placerade kring en rektangulär gårdsplan. Öster om dem ligger en brunn och en stor humlegård. Närmare stranden finns bl a bastu, ria, sädesbod, smedja och kvarn. Rester av kvarndammen och ett kvarnhjul utvisar det gamla läget. En allé leder från torp- och krogbyggnaderna i öster fram till gårdsplanen.

Omkring 1900 inköptes gården av Korsnäs-Marma AB. Den beboddes därefter av skogvaktare fram till 1973.

1700-talskartan visar ett soldat- och ett skogvaktartorp samt en krog vid vägen öster om herrgården. Här finns nu ett par sekelskiftesgårdar. Vidare låg närmare gränsen mot Östervåla en grupp kolartorp. Även här finns bebyggelse idag, ett kolartorp samt tre små röda stugor, alla använda som fritidsbostäder.

Fredrikslund, Lill-Hade och Kulla var bebodda och uppodlade i mitten av 1700-talet. Nutida bebyggelse tillkom kring sekelskiftet.

Bebyggelse utmed Söderforsvägen

Den smala vägen österut mot Söderfors vindlar genom jordbruksbygd och skogar i en lätt kuperad terräng och passerar därvid fyra av Utomälvens fem byar innan den når Bälgsnäsullen och östra sockengränsen.

Vid Kulla längst mot väster, markerat som torp på 1700-talet, byggdes 1927 en liten missionskyrka med nygotiska drag. Intill den ligger ett par bostadshus från sekelskiftet samt några ombyggda jordbruksgårdar. All bebyggelse används idag som fritidsbostäder, även missionskyrkan, som nyligen fått sin ljusgula färg utbytt mot en starkt mättad röd.

I Jugansbo med två hemman har under senare tid en fritidsby byggts upp på avstyckad mark. På fastigheten Jugansbo 1:1 finns bl a en väl bevarad rödfärgad parstuga med sexdelade fönster från 1700-talet och en gammal ladugårdslänga. Ett hemman driver jordbruk.

Den lilla byn Gundbo anlades troligen under 1500-talet. 1753 fanns två kvarnar vid ån öster om bebyggelsen men den södra kvarnen ansågs då oduglig. Öster om kvarnen låg ett kalkbrott.

Idag finns här två gårdar med bebyggelse från tiden kring sekelskiftet. Ladugårdarna byggdes ut under 1950-talet. Strax efter sekelskiftet uppförde ägaren till den ena hemmansdelen åbyggnader på Tomtbacken i östra Gundbo.

Båda hemmanen bedriver jordbruk. Söder och öster om byn ligger flera gruvhål, minnen efter försöken att utvinna koppar under tidigare sekler.

I Sevallbo, som blev Utomälvens centralort, fanns år 1753 fyra gårdar, ett par soldattorp och ett sjudaretorp längs en byväg med nordsydlig sträckning, nuvarande Dalkarlsbovägen. En liten koppargruva låg öster om bebyggelsen och invid ån till Somfarsjön hade flera skvaltkvarnar byggts. Vid ån låg även en kolplats för Söderfors bruk.

De gamla gårdsplatserna är fortfarande bebyggda. Här ligger äldre renoverad jordbruksbebyggelse i anslutning till åkermark. Stora lövträd och granhäckar omger några av gårdsplanerna.

Senare bebyggelse har uppförts utmed Söderforsvägen. Den första skolan, som byggdes 1868 ersattes av en ny 1913, uppförd på den gamlas plats. Skolorna användes som samlings- och gudstjänstlokaler fram till 1927, då en kyrkobyggnad med församlingshem invigdes här, Ansgarii kyrka. I synnerhet på höstar och vårar var vägen till sockenkyrkan besvärlig och man behövde en gudstjänstlokal på älvens södra sida.

Byggnaden ritades av stockholmsarkitekten Nathanael Karlsson. Det är en rektungulär vit reveterad träkyrka med ett smalare kor mot söder. Vapenhus och sakristia är utbyggda på östra sidan. Byggnaden har ett spåntäckt tak med spira.

Kapellets inre är smyckat med målningar, utförda 1782 av Hans Vikström. De har flyttats från Lilla Bälgsnäs. Målningarnas motiv är hämtat ur passionshistorien.

Längst mot öster ligger Bälgsnäs by som varit sockenallmänning. Redan på 1500-talet skattade byarna för sina fäbodrättigheter på sådana områden. I samband med fäbodväsendet tillkom samfälligheter med sämjedelning av ängarna runt Kvillesjön för bl a byarna Koffsta, Ölbo, Oppåker, Ås, Rångsta och Berg.

Bälgsnäsområdets äldre bebyggelse har i stor utsträckning renoverats och förnyats. Jordbruk bedrivs numera i mycket ringa omfattning.

Vid Bälgsnäsullen finns en renoverad gård från 1700-talet. Mangårdsbyggnaden påbyggdes under 1800-talet, då även brygghuset uppfördes. Delar av den gamla vinkelbyggda ladugården är bevarad, liksom en smedja och ett härbre från 1700-talet. En på gården uppförd modell av en skvaltkvarn har nyligen tagits ned och flyttats till hembygdsgården på Ön. Bälgsnäsullens byggnader ligger i en sluttning ned mot Bälgsnäsullen.

Utomälvens sista kyrkbåt från 1857 hade sin plats i Bälgsnäs. Den användes fram till 1891. Båten hade både segel och åtta par åror.

I Bälgsnäs finns ett 10-tal bofasta. Där bodde 90 personer år 1900 och det fanns 19 gårdar. Nu är endast fem av dessa bebodda året om, övrig bebyggelse används för fritidsbruk.

Dalkarlsbo

Dalkarlsbo är en väl avgränsad liten by med två hemman. Bebyggelsen ligger på småkuperad moränmark längs en slingrande grusväg som kantas av lövträd, stenmurar och andra hägnader. Den öppna marken begränsas i norr av skogsmark och i söder av sankmark mot Somfarsjön, som ansluter till Dalälven.

Bebyggelsen är småskalig med genomgående rödfärgade byggnader, varav flera är knuttimrade och har ålderdomlig prägel. Inga avvikande om- eller tillbyggnader förekommer. En rödmålad transformatorstation av trä från tiden kring 1920-talet finns i byns östra del.

Byn är känd sedan 1600-talet. På 1700-talet hade Dalkarlsbo två hemman i var sin ände av byn, ett skatte och ett frälse, under Söderfors bruk. Gårdarna var belägna på samma platser som dagens två stora gårdar. Också vägsträckning och åkerarealens omfattning överensstämmer med dagens. Ett torp fanns i byn, troligen detsamma som än idag ligger på samma plats. Byns bebyggelsestruktur förändrades inte vid laga skifte.

Byn har 1700-talsprägel. En bevarad småskalig helhet finns med äldre byggnader, hagmarker, hägnader, stenmurar, vårdträd och en smal, krokig grusväg genom byn. Anpassningen till våtmarker, tidigare slåtterängar, bidrar till miljöupplevelsen. Det är socknens bäst bevarade miljö.

Fornfynd i Hedesunda.

Genom Herr Brukspatron P. G. Tamm & Söderfors har till Fornminnesföreningen inlemnats en af nämndemannen Anders Ersson i Östveda under gräfning vid vestra sidan af den till byn ledande vägen funnen stridsyx af jern, hvilken, enligt hvad den angående fyndet meddelade upplysning innehåller, "anträffats nedlagd i ett lerkärl, som vid beröring sönderfallit, likasom ett annat jemte yxan funnet kärl med utseende af en antik vas".

Yxan har den under yngre jernåldern eller vikingatiden för stridsyxor vanliga form, som finnes afbildad i Sveriges illustrerade Historia del I sid. 286 fig. 340. Det hade varit af intresse, om åtminstone fragmenten af de begge grafurnorna af upphittaren blifvit tillvaratagna. Troligen tillhör fyndorten byns uråldriga graffält.

Fyndet är i öfverensstämmelse med Kongl. Förordningen angående fornminnenas bevarande den 29 November 1867 af Fornminnesföreningen öfverlemnadt till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i ändamål att för upphittarens räkning hembjudas Kongl. Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien till inlösen, hvilket hembjudande ock redan skett.

Tvenne fornfynd i Hedesunda.

För att hembjuda staten till inlösen hafva hemmansegarna Jonas Jonsson å Nr sub 2 i Byn och Per Persson å Nr sub sub 1 i Ölbo till konungens Befallningshafvande genom t. f. kronolänsmannen O. von Kiöhlins insändt följande fornfynd, nämligen:

från Byn sub 2.

1:o) ett rakt jernsvärd med qvarsittande parerstång, men fästet för öfrigt borta; klingan 81 cm. lång, 6 cm. bred vid parerstången;

2:o) ett hopböjdt jernsvärd, sönderfallet i tre delar, af hvilka kaveln och den grofva knappen utgöra den ena; längd och bredd lika med föreg.;

3:o) en spjutspets af jern, rak, 45 cm. lång och 4 cm. på bredaste stället, hvarifrån den afsmalnar såväl mot spetsen som mot den hylsa, i hvilken spjutskftet varit instuckt och som är starkt refflad utefter längden;

4:o) en spjutspets af jern, böjd i vinkel; längd 44 cm., hvaraf 24 cm. upptages af spjutbladet, hvilket närmast den till 20 cm. utdragna hylsan har en bredd af 5 cm. och derifrån afsmalnar mot spetsen;

5:o) en spjutspets af jern, längd 27 cm., hvaraf spjutbladet upptager 20 cm.;

6:o) en jernyxa af den under jernåldern vanliga bilformen;

7:o) en större spämbuckla af brons, ganska väl bibehållen;

8:o) en skadad underskälla till en dylik spämbuckla;

9:o) ett mindre bronsspänne af här ovanligare form;

10:o) en massiv, synnerligen vacker öppen bronsring, afbruten i två stycken, antagligen afsedd till armprydnad.

Upphittarne anträffade fyndet omkring 6 decimeter under jordytan på vid pass 2,5 meter från hvarandra belägna ställen under gräfning af en källargrop i slutet af sistlidna oktober endast några få meter från bostadsbyggningen. Jorden under fyndet var mörkare och syntes fetare än den, som låg ofvanpå och omkring. Markens yttre visade före gräfningen inga tecken, som antydde närvaro af fornsaker. Fyndstället ligger nordost om och i närheten af Bysjön. Grund och stenfot till ny man-gårdsbyggning äro nu der lagda.

Från Ölbo sub sub 1.

1:o) ett jernsvärd, sönderfallet i fyra delar, har varit hopböjdt, längd inbegripet fästet 92 cm., klingans bredd vid fästet 6 cm.;

2:o) ej spjutspets af jern, längd 50 cm., för öfrigt lika med den ofvan under

3:o) bland By-fynden upptagna;

3:o) en pilspets af jern, böjd i vinkel, längd 15 cm. inbegripet an återstående del af tången;

4:o) en jernten af 10 cm. längd.

Fyndet anträffades på två decimeters djup vid uppgräfvandet af en med enbuskar beväxt kulle om 5 dcm. höjd och 5,5 m. genomskärning i hemmanets s. k. storåker. Åtskilliga fragmenter af ben förefunnos i den omkring förbemälde jernsaker mörkare och fetare jorden. Rundt omkring kullen, men nere i jorden, låg en rad af stenar. Fyndstället är beläget ungefär 150 m. vester om Hästbäcken och omkring 10 m. söder om Ölbo byväg. En större, tydligen af människohand lagd stenkulle förefinnes vid pass 8 m. vester om den plats, der fyndet gjordes. Flera smärre kullar synas ock i närheten. Hemmanet eges af förbemälda Per Persson och Olof Persson.

Söndagen den 11 september 1988 kl. 15

anordnar Hembygdsföreningen en

TRIVSELEFTERMIDDAG

i Stavgården

För underhållningen svarar med-

lemmar ur amatörteatergruppen Dramatea från Sandviken

Kaffeservering

Biljetter å 25 kr. kommer att säljas av Centrumbutiken.

Till detta Ting hade drängen Olof Olsson i Gundbo och soldaten Anders Nordin i Haget utverkat stämning å Landbonden Jonas Olssons Enka Stina Larsdotter i Fröjesbo med yrkande att Svaranden som om Käranden utspritt det rykte att de skola med knif eller lie skurit ett Svaranden tillhörigt å bete gående kokreatur i mulen, måtte för denna beskyllning som vore ärekränkande stående ansvar enligt Lag, samt förpliktigad att ersätta rättegångskostnaderna.

Vid uppropet af målet inställde sig Käranden Olof Olsson samt Svarande Enkan personligen, af hvilka den förra jämväl förde talan för sin merpart, på grund af fullmakt, då Käranden till upplysning i saken förmälte efter att det Svarandens kokreatur den 15 sistlidne augusti befunnits på sätt ofvanämt är, skuret i mulen, hade genom Svarandens åtgärd rykte blifvit utspritt att Kärande förvarande illbragd föröfrad, i anledning hvaraf Käranden anses som en plikt mot dem själva att väcka åtal mot Svaranden som dylikt rykte utspritt.

Under medgifvande att det under den 15 sistlidne augusti som hennes kokreatur befunnits skadad, förmås Svaranden att detta skett å Kärandes ega, hvarest kokreaturet omförmälte dag gått å bete, samt förklarade det hon yttrat förnedrande hur detta kunde tillgå, men att hon nu icke kunde erinra sig om hon möjligen någon gång till sitt husfolk yttrat det förmodan att kokreaturet blifvit skadat genom Kärandens åtgärd, dock att om Svaranden haft något yttrande hon möjligen ansett sig haft skäl därtill, då kokreaturet skadats å Kärandes ega hvilket Käranden nu jämväl medgaf. Käranden anhöll om Vittnesförhör med instundande och vid Härads Rätten tillstädsevarnde Kolaren Lars Andersson i Hällarna, Bruksarbetaren Jon Olsson i Fräkenänget och Bonden Olof Erssons i Jufansbo Hustru Carin Persdotter, hvilka alla ojäfvade befunne fingaflägga Vittneseden, hvarefter de varnades för mened, hördes hvar för sig berättade:

Carin Persdotter att då Vittnet vid ett tillfälle träffat Svaranden hade denne omtalat att hennes kokreatur vore skadat i mulen och att detta skett å bete det Kärande tillhörigt äng, samt yttrade den förmodan att desse möjligen kunnat hafa derstädes kvarlämnat någon lie, på hvilket kokreaturet skurit sig.

Lars Andersson Att på morgonen den 16 sistlidne augusti Svaranden för Vittnet berättat att hennes kokreatur dagen derförut befunnits hafva sönderskuren mule.

Jon Olsson Att då Vittnet en gång under loppet af sistlidne sommar var på besök hos Svaranden, hade denne derstädes, efter det tal uppkommit om att hennes kokreatur blifit skuren i mulen, yttrat misstänke att icke någon än Käranden som verkställt detta. Vittnesmålen upprepedes och vidkändes af Vittnena, hvilka hvardera fodrade 32 Sk Bank för inställelsen, hvilket här skulle antecknas, hvarefter och då parterna icke hade vidare att i saken andraga, de fingo afträda, under det Härads Rätten öfverlade till följande, för dem åter inkallade, afsades:

Utslag

Som Svaranden förklarade att hon icke minnes huru hon uti förvarande hänsende sig utlåtitt, och Vittnet Carin Persdotter och Lars Andersson, ej haft annat att förmåla, än att Svaranden yttrat att: att hennes kokreatur var skuret, utan att uppgifva af hvem, samt hvad Svaranden enligt Jon Olssons Vittnesmål hemma i sitt eget hus blott såsom misstänke yttrat icke kan anses innebära utspillande af rykte, hvarder Käromålet ogillades hvid hvilket förhållande Käranderna själva kommer att vidkännas kostnaderna i målet, och i följd deraf ålägges att ersätta Carin Persdotter, Lars Andersson och Jon Olsson för deras inställelse vid Härads Rätten med hvardera 32 Sk Bank.

KAMPANJ FÖR GAMLA SÄRKAR

Har ni några gamla särkar undanlagda någonstans? Ta i så fall omedelbart fram dem! Den som ber om detta är Annette Hilding, Gundbo. Hon håller på med en inventering av hedesundadräkten och skriver en uppsats i sina studier i etnologi.

Det gör ingenting alls om särkarna är trasiga och illa medfarna. De får se ut hur som helst bara de tillhör det gamla dräktskicket. Gärna en särk för mycket än en för litet!

Särkarna vill Annette bara ha till låns en tid för att fotografera och mäta dem och för andra uppteckningar. Märk särkarna tydligt så att det inte blir några förväxlingar vid återlämnandet.

Tidigare har Annette skrivit om mössorna som hör till dräkten och hur man gjorde dem. Till sist ska det bli en fullständig beskrivning av hela dräkten.

Den som har något att visa upp ska vända sig till Annette, tfn 026/14 63 73, Karin Henriksen tfn 0291/10571 eller Ingrid Eklund 0291/11044.

- o o o -

H E M B Y G D S D A G

söndagen den 14 aug. på Åsudden

Kl. 10

UTEGUDSTJÄNST

Kyrkkaffe

Kl. 13

HEMBYGDSFEST

Blåslaget Granbosextetten

Sång av Tjej-Vocalen

Årsunda Folkdanslag

Kaffeservering *NATURSTIG* Lotterier

Försäljning av bönvälling, mannagrynskaka,
böcker, skivor m.m.

Kl. 12 - 13

Gammelgården i Sundby och
prästgårdarna hålls öppna.

B U S S U T F L Y K T

till Ovansjöbygden

lördagen den 27 aug. 1988

Besök i Ovansjö kyrka, Hembygdsgården,

Rosenlöfs tryckerimuseum,

Stenhuset och Herrgården i Gästrike-Hammarby.

Kaffe och smörgås serveras i Hembygdsgården.

Avresa från brandstationen i Hedesunda kl. 10.00.

Beräknad hemkomst kl. 18.

Kostnad för resa, kaffe och inträde på museet kr. 100:--.

Anmälningar till Birgit Kvist, tel. 0291 / 10421.